

Alfred Posnerantz

III

ALFRED JOHANNES ROSENKRANTZ

11. november 1898 – 8. juli 1974

Tale af afd. Chr. Poulsen holdt af Arne Noe-Nygaard i
Videnskabernes Selskabs møde den 16. maj 1975

Efter nogle måneders sygdom afgik Alfred Rosenkrantz ved døden, og dermed afsluttedes et mangeårigt, glørværdigt arbejde, hvis store betydning for den geologiske forskning rækker langt ud over Danmarks grænser.

Alfred Rosenkrantz blev født i København 11. november 1898 som søn af hofbetjent Peter Rosenkrantz og hustru Marianne, født Rasmussen. I 1917 blev han student fra Gl. Hellerup Gymnasium, hvis daværende rektor, Hartvig Møller, han altid omtalte med begejstring, og man kan sikkert regne med, at denne højt begavede dynamiske personlighed har haft betydning for hans senere udvikling. Den store interesse for geologien fik Rosenkrantz allerede som gymnasieelev, og det var især palæontologi og biostratigrafi, der tiltrak ham. Lige så sikkert som amen i kirken kunne man på de dage, Københavns Universitets Mineralogiske og Geologiske Museum havde åbent, træffe to gymnasieelever, der ivrigt studerede de udstillede genstande; den ene var Alfred Rosenkrantz, den anden var mig. I begyndelsen har vi måske nok skulet lidt til hinanden ved tanken om, at det kunne blive en konkurrent til en eventuel tjenestemandstilling ved museet. Vor fælles interesse for geologien knyttede os imidlertid nært sammen, og der opstod et ubrydeligt venskab, som blev af stor betydning for mig. Jeg er derfor taknemmelig for denne lejlighed til at tale mindeord om min bortgangne ven og fagfælle.

Da Rosenkrantz i 1917 blev student, var det meningen, at han på den polytekniske læreanstalt skulle uddannes til bygningsingeniør. Dette studium forsømte han imidlertid i høj grad; han opholdt sig næsten altid i museet endog på dage, hvor der ikke var adgang for publikum. Dette forhold gik efterhånden hans forældre på nerverne, og gennem en sam-

tale med museets daværende direktør, professor O. B. Bøggild, opnåede de, at det blev forbudt Rosenkrantz at vise sig i museet, undtagen på det par dage om ugen hvor der var adgang for publikum; men hans store interesse for geologien bevirkede, at adgangsforbudet ikke fik den af forældrene ønskede virkning. Et par gange om ugen besteg Rosenkrantz og jeg nemlig vore cykler og kørte til de talrige lokaliteter på Sjælland og i Skåne, hvor der var fossiler at indsamle og geologiske forhold at diskutere. Desuden udførte han i årene 1919 og 1921 som såkaldt sommer-assistent geologiske karteringsarbejder for Danmarks Geologiske Undersøgelse. Når hertil kommer, at det under studietiden i årene 1918–1925 lykkedes ham at få timelønnet arbejdet i museet, hvor han og jeg delte en medhjælpssum på 120 kr. om måneden, så vil man kunne forstå, at der ikke blev megen tid tilovers til ingeniørstudiet, som han dog i 1926 afsluttede med en pæn bygningsingeniøreksamen.

De nævnte cykelture fortjener lidt nærmere omtale; de fik nemlig meget stor betydning for ham og blev faktisk afgørende for hans udvikling som forsker, idet de førte til, at hans speciale blev danien-etagen og de tilstødende grænselag over og under denne etage, eller, med andre ord, lagene ved grænsen mellem kridtsystemet og tertiærsystemet. Det er Rosenkrantz's forskning på dette område, som først gjorde hans navn kendt verden over.

I 1931 blev han docent i geologi ved den polytekniske læreanstalt og i 1943 avancerede han til professor sammesteds. Fra 1931–1943 varetoget han ved læreanstalten undervisningen i almen geologi og Danmarks geologi, og på grund af en overenskomst vedrørende udnyttelsen af lærerpersonalet forelæste han tillige ved Københavns Universitet over dynamisk geologi (exogene processer) og Danmarks kvartær, og efter 1943 over hele Danmarks geologi. I 1953 blev han ekstraordinær professor ved Københavns Universitet og i 1965 blev han ordinær professor. At Rosenkrantz's arbejdskraft som lærer var meget stor fremgår tydeligt af, at han foruden den meget omfattende undervisning ved universitetet og den polytekniske læreanstalt tillige underviste i geologi ved Danmarks Lærerhøjskole fra 1937–1952.

Rosenkrantz var sig i høj grad sit ansvar som lærer bevidst; hans forelæsninger var altid velforberedte, og det var ganske åbenbart, at han tilstræbte at give tilhørerne fuld besked om videnskabens nyeste metoder og resultater, men hans forelæsninger var tilrettelagt på en sådan måde, at tilhørerne altid til trods for den store stofmængde forholdsvis let kunne følge med. Rosenkrantz's lærergerning dels som inspirerende forelæser og

dels som lærebogsforfatter har i høj grad bidraget til at styrke og befordre den geologiske forskning i Danmark; herom vidner en ny generation af geologer, der nu som aktive forskere følger efter i hans fodspor. Rosenkrantz var helt i sit es, når han optrådte som leder af geologiske studieekskursioner, hvor han i selve naturen kunne demonstrere og forklare de forskellige geologiske forhold. Som regel var en sådan ekskursion under hans ledelse en hyggelig og uforglemmelig oplevelse, men når der var nogle af de deltagende studenter, som tog det lidt for meget som en skovtur, kunne han godt tage den bistre mine på, som det skete en gang på Bornholm, hvor han med et hold studenter fra den Polytekniske Læreanstalt besøgte et granitbrud. Medens Rosenkrantz forklarede nogle detaljer i granitprofilet, var nogle af studenterne bag hans ryg kravlet op i en stor maskine af typen gravko, der foruden larvefødder var udstyret med adskillige kraner med forskellige funktioner, og pludselig kørte hele maskineriet; uheldigvis blev de skyldige grebet af panik og kunne ikke standse maskineriet. Rosenkrantz, som, efter hvad han selv har berettet, ikke anede, hvad han skulle stille op, sprang så op i maskinrummet og fik ved rent svineheld fat i det rigtige håndtag, hvorefter maskineriet gik i stå. Derefter bebrejdede han studenterne deres dårlige opførsel som gæster på et privat område og talte om risikoen for at miste tilladelsen til i fremtiden at besøge granitbruddet, og han sluttede med ordene: »Det er meget forkert, det I har gjort, men langt større skandale er det dog, at vordende ingeniører ikke ved, hvordan de skal standse et så simpelt maskineri«. Hans beretning om denne lille episode viser, at han havde en hyggelig blanding af selvironi og sans for humor.

I årene 1920–1925, da han endnu kun var student, publicerede han ikke mindre end ni videnskabelige arbejder. I en enkelt af disse afhandlinger, »De senglaciale lag i Vintappermosen ved Kongens Lyngby og deres insektfauna« (1921) giver han (sammen K. L. Henriksen) resultaterne af opmålinger og indsamlinger som han påbegyndte så tidligt som i 1915. De øvrige arbejder fra denne tidlige periode rummer resultaterne af hans undersøgelser af daniens- og palæocænaflejringer i København og omegn; det drejer sig om afhandlinger, der må betragtes som vægtige bidrag til forståelsen af palæocænets udvikling ikke blot i Københavnsområdet, men også i den øvrige del af Danmark samt Skåne. Rosenkrantz bidrager i disse afhandlinger også til diskussionen om grænsedragningen mellem kridt- og tertiærsystemet. Med hensyn til grænsedragningsproblemet gav de af Rosenkrantz fremsatte tanker og fortolkninger anledning til en meget animeret diskussion, idet hans anskuelser afveg

meget fra de den gang gældende. Senere har detaljerede undersøgelser vist, at Rosenkrantz's iagttagelser var rigtige, og hans argumenter for placeringen af grænsen mellem kridt- og tertiærsystemet har nu i Danmark såvel som i udlandet en stor skare af tilhængere.

I 1926–1927 deltog han i den danske ekspedition til Østgrønland under ledelse af Lauge Koch, og hermed begyndte et helt nyt afsnit af hans liv som forsker. Rosenkrantz blev stærkt betaget af den storslåede grønlandske natur, den grønlandske befolkning og mulighederne for geologiske studier i mange områder, hvis geologiske forhold var helt eller delvis ukendte; resultatet blev, at studier af Grønlands geologi efterhånden blev, hvad man vel nok kan kalde hans væsentlige livsgerning. Som deltager i den nævnte ekspedition til Østgrønland studerede han de mesozoiske aflejringer i Scoresby Sund-området, undersøgelser som resulterede i to meget værdifulde arbejder: »The Lower Jurassic Rocks of East Greenland«, part I (1934) og part II (1942). Her præsenteres man for første gang for en indgående, detaljeret gennemgang af liassedimenterne i Scoresby Sund-området og deres fauna. Der er ingen tvivl om, at disse to, i udlandet højt estimerede værker, vil blive stående som klassiske i litteraturen om Jura i arktiske områder. I 1929, 1934, 1935 og 1936 fortsatte Rosenkrantz sit feltgeologiske arbejde i Østgrønland. De i denne periode opnåede resultater publicerede han i en række afhandlinger om Østgrønlands Mesozoikum og yngre Palæozoikum, arbejder der alle er værdifulde på grund af hans mange vigtige nye iagttagelser.

Rosenkrantz var af natur en venlig og fredsommelig mand, men han tålte ikke uret, hverken når den gik ud over ham selv eller over hans fagfæller; så kom hans adelige blod i kog, og så lød der »gny på skjolde«. Det var derfor han i 1935 blev en af de elleve geologer, der i en anmeldelse af Lauge Koch's bog, »Geologie von Grönland« angreb dette værks forfatter for hans efter deres mening aldeles misvisende fremstilling af den geologiske forsknings historie i Grønland. Efter den påfølgende retssag var situationen så tilspidset, at fortsat samarbejde i Østgrønland mellem Lauge Koch og danske geologer praktisk talt var umuligt. Rosenkrantz rykkede derefter sine teltpæle op og flyttede sin feltgeologiske virksomhed til Grønlands vestkyst, hvor han især koncentrerede sit arbejde om halvøerne Nûgssuaq og Svartenhuk. I årene 1938–1939 og efter 2. verdenskrig, i 1946–1968 ledede han en lang række ekspeditioner til disse store vestgrønlandske sedimentområder, hvor han ikke blot udarbejdede geologiske kort, men også skabte klarhed over de mægtige lagseriers stratigrafi og palæontologi samt hele områdets vigtigste tektoniske

forhold. Det lykkedes ham derved at muliggøre en stratigrafisk korrelation med lagserier både i Europa og U.S.A. og tillige ved hjælp af konglomerater og andre vidnesbyrd om stedfundne jordskorpebevægelser at jævnføre disse med orogene bevægelser både i den gamle og den nye verden. Under Rosenkrantz's feltarbejde i Vestgrønland faldt der en ganske uventet appelsin i hans turban, idet han til sin store glæde fik kontakt med sit gamle speciale ved fund af lag med typiske danienfossiler. Desuden fandt han under sine stratigrafiske undersøgelser vigtige bidrag til diskussionen om kridt-tertiærgrænsen, som han under sin tidligste forskning så ivrigt havde deltaget i. På et tidspunkt, der præges af energikrise, bør det også nævnes, at Rosenkrantz på grundlag af Nûgs-suaq-halvøens kilometertykke lagserier af bituminøse skifre i forbindelse med forekomster af naturgasproducerende dyndvulkaner så tidligt som i 1939 antydede muligheden for tilstedeværelse af olie i undergrunden.

Han lærte hurtigt at tale temmelig flydende grønlandsk og det blev ham til stor nytte under samværet med hans lille faste flok grønlandere, der som medhjælpere fulgte ham, og som kom til at elske ham så højt, at de græd, hver gang han efter en afsluttet ekspedition tog afsked med dem. Resultaterne af Rosenkrantz's geologiske undersøgelser i Vestgrønland er nedfældet i en lang række afhandlinger af stor lødighed; det ville føre for vidt her at omtale dem alle, men to af hans seneste publikationer bør nævnes, fordi de ligesom samler de resultater af hans forskning som han selv lagde størst vægt på; den ene er: »Cretaceous-Tertiary Stratigraphy and Tectonics in Northern West Greenland« (1969, sammen med C. T. C. Pulvertaft); den anden er: »Marine Upper Cretaceous and lowermost Tertiary Deposits in West Greenland« (1970).

Rosenkrantz stræbte altid efter at yde så meget han kunne, til gengæld for de bevillinger der var investeret i hans ekspeditioner. Derfor hjembragte han fra Grønland, ligesom han tidligere havde gjort det fra lokaliteter i Danmark og Skåne enormt store samlinger af velbevarede fossiler, som nu indgår i Københavns Universitets Mineralogiske og Geologiske Museums palæontologiske samlinger. Hele dette palæontologiske materiale er af enorm videnskabelig betydning og i flere henseender sensationelt.

Rosenkrantz havde også stor interesse for de faglige foreninger, Dansk Geologisk Forening og Palæontologisk Klub, i hvis møder han næsten altid deltog, ofte som foredragsholder eller diskussionsdeltager. Han var medlem af Dansk Geologisk Forenings bestyrelse 1922-23 og 1929-31 og formand 1945-46. Som medlem af Udvalget for Grønlands Geologiske

Undersøgelser var Rosenkrantz en erfaren mand, hvis ord man lyttede til og en stor del af æren for etableringen af statsinstitutionen, Grønlands Geologiske Undersøgelse tilkommer ham.

Han var begyndt at bearbejde en væsentlig del af sine store indsamlinger, først og fremmest mollusker fra øvre kridt og danien; han efterlader sig en stor mængde ikke helt fuldførte manuskripter og en mængde smukt udførte illustrationer. Han nåede desværre ikke at afslutte dette arbejde, dels fordi materialet var for omfangsrigt, og dels fordi han som erfaren mand var god at gæste, og derfor næsten altid havde gæster i sit laboratorium såsom studerende eller yngre geologer og palæontologer, som kom for at diskutere deres problemer og for at få gode råd, der altid beredvilligt blev givet. Man må inderligt håbe, at det må lykkes at finde interesserede palæontologer som kan afslutte bearbejdelsen af det af Rosenkrantz indsamlede fossilmateriale, som faktisk er en af de største skatte, museet ejer.

Som anerkendelse for sin store indsats i den geologiske forskning blev Rosenkrantz medlem af en række videnskabelige selskaber, heriblandt Akademiet for de tekniske Videnskaber fra 1937 og fra 1948 af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, hvis møder han ofte deltog i, undertiden som foredragsholder. I 1963 blev han korresponderende medlem af Akademie der Wissenschaften i Wien og i 1965 hædredes han som æresdoktor ved Lunds universitet.

Trods svigtende helbred de sidste år bevarede Rosenkrantz interessen for sit fag og fortsatte til det sidste sin konsultative virksomhed i museet, som takket være hans pionerarbejde, har fået en central status inden for studiet af de arktiske områders Mesozoikum og Palæocæn.

Hans fagfæller vil savne ham og huske ham både som en fin, helstøbt personlighed og som en videnskabsmand, der har kastet glans over den geologiske forskning i Danmark.

Æret være hans minde.